

4. Егорова Т.В., Лонина В.А., Розанова Т.В. Развитие наглядно-образного мышления у аномальных детей // Дефектология. – 1975. – № 4. – С. 3-15.

5. Кольцова М.М. Ребенок учится говорить/ М.М. Кольцова. – М.: «Сов. Россия», 1973. – 122 с.

6. Марковская, И.Ф., Екжанова, Е.А. Развитие тонкой моторики рук у детей с задержкой психического развития // Дефектология. – 1988. – № 4. – С. 62-65.

7. Москвина А.В. Становление интеллектуального творчества старшеклассников: учебное пособие для студентов педвузов / А.В. Москвина; Министерство образования и науки РФ; Оренб. гос. пед. ун-г. – М.: «Высшая школа», 2008. – 352 с.

8. Чистяков П.П. Письма, записные книжки, воспоминания / П.П. Чистяков. – М.: Искусство, 1953. – 359 с.

9. Шиф Ж.И. Особенности умственного развития учащихся вспомогательной школы / Под ред. Ж.И. Шиф. – М.: Просвещение, 1965. – 343 с.

10. <http://testme.org.ua/article/item/195>

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Москвина Альфия Валеевна – доктор педагогических наук, профессор факультета психологии, заведующая кафедрой специальной педагогики и методик обучения Оренбургского государственного педагогического университета (г.Оренбург, Россия).

Круг научных интересов: современные проблемы обучения и воспитания.

Заболотная Елена Ваелдрьевна – студентка 5 курса отделения «Олигофренопедагогика» факультета психологии Оренбургского государственного педагогического университета (г.Оренбург, Россия)

Круг научных интересов: проблемы воспитания.

УДК 351.74:374.7

ПРОФЕСІЙНА САМООСВІТА ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Ігор МИХАЙЛІЧЕНКО (Кіровоград)

Процес перебудови держави у всіх аспектах її життя, суперечливий характер становлення економічних, соціальних, політичних відносин, який стрімко розгорнувся у сучасному українському суспільстві, ставить перед особовим складом органів внутрішніх справ якісно нові завдання, вимагає підвищення ефективності професійної діяльності кожного правоохоронця, формування високого рівня його загальної і професійної культури.

Доведено [2, 18], що формування високих рівнів професійної культури працівників органів внутрішніх справ (у подальшому ОВС) можливе лише за умов постійної професійної діяльності, регулярної взаємодії у соціокультурному середовищі, залучення до системи неперервної професійної освіти і активного професійного самовдосконалення.

У загальному процесі професійного самовдосконалення можна виокремити важливу її складову – професійну самоосвіту, яка передбачає інтеграцію в суб'єктивний вияв особистості професіонала-правоохоронця цілісної системи суспільних, соціально-психологічних і професійно-значущих якостей і характеристик. Ефективність даної інтеграції буде в цілому визначатися тим наскільки працівник ОВС володіє способами та засобами професійної самоосвіти, а також спрямованістю особистості правоохоронця на постійне підвищення свого професійного рівня, сформованістю позитивної мотивації до особистісного самовдосконалення [5, 2].

Самоосвіта, як важлива складова загального процесу самовдосконалення є предметом вивчення представників різних наук: філософії, педагогіки, психології, соціології та ін. Питання професійного самовдосконалення, їх взаємозв'язок з ефективністю і результативністю професійної діяльності достатньо глибоко вивчали вітчизняні і зарубіжні дослідники: Аітов Н.А., Богданов А.І., Вершинін І.Д., Долгоруков Ю.М., Ждановських М.І., Зборовський Г.Е., Змеєв С.І., Ковальов С.М., Левітан К.М., Маслов А.С., Нечаєв В.Я., Осіпов П.Н. Полякова Н.Л., Столяренко Л.Д., Харчев А.Г., Шукліна Е.А.

Вплив операційної сфери суб'єкта діяльності на ефективність професійної діяльності розглядали в дослідженнях Т.І. Артемьєвої, С.Г. Гелерштейна, Д.Н. Завалішиної, Є.П. Ільїна, М.П. Нечаєва, В.Д. Шадрікова

Разом з тим, необхідно констатувати недостатність розробки даної проблематики особливо в контексті формування професійної культури працівників органів внутрішніх справ.

Таким чином, *актуальність* теми дослідження обумовлена тим, що самоосвіта працівників ОВС в процесі професійної діяльності є феноменом маловивченим, і обумовлена, з одного боку, потребою органів внутрішніх справ у формування високої професійної культури своїх співробітників, а з іншого, прагненням самих правоохоронців досягненню вершин особистого професіоналізму.

Звідси, *об'єктом* даного дослідження є процес формування професійної культури працівників органів внутрішніх справ, а *предметом* дослідження – професійна самоосвіта правоохоронців у цьому процесі.

Безумовно аналіз категорії «професійна самоосвіта працівників ОВС» неможливий без розгляду основних дефініцій цього поняття.

«Самоосвіта – це набуття знань шляхом самостійних занять без допомоги викладача» [4]. Індивід має сам визначити що йому потрібно для подальшого духовного і професійного зростання, і виходячи з цього визначити ту сферу професійних знань, яка йому знадобиться.

В цьому контексті, цікавим на наш погляд, є розгляд професійної самоосвіти як спрямованої, систематичної діяльності, якою керує сама особистість, і яка слугує для вдосконалення її професійної діяльності, а також визначення основних характеристик цього утворення в інтерпретації Ю.А.Шалакова [5, 12-13]:

– по-перше, професійна самоосвіта є складовою частиною відносно самостійного виду діяльності – професійного самовдосконалення, сутність якого полягає у свідомому формуванні, розвитку і вдосконаленні професійно важливих якостей і в цілому професійної компетенції (професійних знань, вмінь і навичок);

– по-друге, самоосвіта виступає сервісним видом діяльності по відношенню до провідного типу діяльності правоохоронця, звідси, зрозуміти її сутність можливо лише вивчив систему професійної діяльності працівників правоохоронних органів;

– по-третє, самоосвіта, як вид діяльності має свою структуру: мотиви, цілі, засоби, технології, які в свою чергу є похідними від мотивів, цілей, засобів і технологій основної професійної діяльності правоохоронців;

– по-четверте, професійна самоосвіта по відношенню до професійної діяльності може виконувати адаптивну і продуктивну функції;

– по-п'яте, мотиви самоосвіти включають в себе такі види спонукань як інтереси, прагнення, ідеали, тобто цілий спектр спонукань, які викликають активність працівника органів охорони правопорядку в роботі над особистісним вдосконаленням;

– по-шосте, професійна самоосвіта, як складна система має певний зміст, внутрішню організацію і динаміку, які залежать від етапу професіоналізації особистості, і знаходять своє вираження в спрямованості, меті, засобах, методах і завданнях професійної самоосвіти.

З іншого боку, С.М. Ковальов розглядає професійну самоосвіту як цілеспрямовану діяльність індивіда, спрямовану на вироблення, вдосконалення або зміни якостей особистості

відповідно до соціальних і індивідуальних цінностей, орієнтацій, які складаються під впливом умов життя і суспільного виховання [1].

Таким чином, самоосвіта в даному випадку направлена на поліпшення внутрішнього світу людини, його якостей. Визначення даного поняття лише підтверджує тісний зв'язок понять «самовиховання, самореалізація, самокерування особистості з наміром змінити себе».

В самоосвіті завжди присутнє самовиховання. Індивід, займаючись самостійно, в той же час і виховує себе. Чим частіше і плідніше він включатиметься в самоосвітню діяльність, тим скоріше він підніме свій професійний і духовний рівень, тобто від нього самого залежить його розвиток.

У соціології поняття самовиховання і самоосвіта беруть участь в такому процесі як соціалізація особистості. В цьому випадку процес соціалізації особистості напряду залежить від самої особистості, якщо вона припиняє процес соціалізації, то починається її поступова деградація, занепад особистості.

На думку С.М. Ковальова, самоосвіта, це спосіб отримання знань в доповнення до тих, які вже отримані в навчальному закладі. Знання, здобуті в ході самоосвітньої діяльності набагато ширше від тих, які індивід одержує в навчальному закладі. Це пов'язано з тим, що самоосвітня діяльність особистості, її «багаж» знань поповнюється щодня. Ця система чутливіше реагує на суспільні зміни, ніж освіта в цілому.

Освіта ґрунтується на єдності навчання і виховання, а самоосвіта на самонавчанні і самовихованні. Освіта охоплює реалізацію потреби суспільства і його структур, а самоосвіта пов'язана із самореалізацією особистості і самоздійсненням її розвитку [1].

Розглядаючи самоосвіту з точки зору соціологічного підходу, її можна визначити як вид вільної діяльності особистості (соціальної групи), що характеризується вільним вибором занять, пов'язаних з підвищенням культурного, освітнього, професійного, наукового рівнів і направлених на задоволення її духовних потреб, а також реалізацію потреб в соціалізації і самореалізації в процесі професійної діяльності.

Якщо узагальнити дефініції самоосвіти, які зустрічаються в сучасній науковій літературі, то в межах соціологічного підходу можна виокремити такі її сутнісні характеристики:

- самоосвіта – це вид вільної, творчої діяльності;

- самоосвіта – позаінституціональна діяльність;

- самоосвіта має тісний зв'язок з освітою як системою і соціальним інститутом, будучи компонентом освіти, видом спеціально

організованої, систематичної, інституційної діяльності;

- самоосвіта – вид безперервної освіти;
- самоосвіта – спосіб самоконструювання особистості.

Самоосвіта цікавить соціолога як реальний феномен життя людей (соціальних груп) в системі суспільних відносин. Соціологічний підхід до самоосвіти стосується визначення соціальної ролі і соціальних функцій самоосвіти, його місця серед інших форм діяльності, суб'єкт-об'єктних характеристик і др. [6].

Таким чином, враховуючи феноменологію сприйняття даного утворення, яке склалося в сучасній науковій літературі, та власні теоретичні дослідження, ми можемо із певною вірогідністю стверджувати, що основними характеристиками поняття професійної самоосвіти працівників ОВС в процесі формування їхньої професійної культури є:

- визначення цього поняття як складової загального процесу професійного самовдосконалення правоохоронця, сукупності форм, прийомів, методів та засобів самостійної діяльності працівника міліції по збагаченню його професійно значущих знань, вмінь і навичок.

- професійна самоосвіта працівників ОВС, як вид діяльності, має свою структуру і функції;

- професійна самоосвіта правоохоронців, як складноорганізована система має зміст, внутрішню організацію і процесуальну динаміку, яка в свою чергу знаходить своє вираження в меті, засобах, методах і завданнях професійної самоосвіти;

- змістовним критерієм професійної самоосвіти працівника ОВС може стати будь-який елемент в структурі його особистості: потреби, інтереси, мотиви, ціннісні орієнтації, установки, які обумовлюють його самоосвітню діяльність.

Слід визначити основні функції професійної самоосвіти працівників органів внутрішніх справ. Зауважимо, що у науковій літературі не існує загальної думки щодо цього питання.

З позицій соціологічного напрямку Шукліна Є.А. [6] виокремлює функції соціалізації, соціальної ідентифікації, регуляції її (самоосвіти) нормативних і структурних характеристик.

З точки зору психологічної науки Шалаков Ю.А. наголошує на наявності адаптивної, продуктивної (аналітичної) та продуктивної (проектної) функцій професійної самоосвіти правоохоронців [5].

В його розумінні адаптивна функція забезпечує:

- самостійний аналіз операцій, дій, стратегій і тактик;

- самостійні вправи по відпрацюванню професійних вмінь і навичок;

- самостійне засвоєння соціальних норм, які склалися у даному колективі;

- самоаналіз причин помилок, браку в професійній діяльності;

- самостійне вивчення спеціальної літератури.

Продуктивна (аналітична) функція забезпечує самостійний аналіз невідомих раніше професійних завдань, способів пошуку невідомих раніше професійних рішень, проблем професійної діяльності.

Продуктивна (проектна) функція професійної самоосвіти забезпечує самостійний аналіз і опанування новими видами професійної діяльності, самостійне накопичення нових професійних прийомів і технологій, а також побудову планів професійного саморозвитку, само проектування і реалізація сценарію професійного життя.

Накорякова В.І. і Бурова І.А. розглядаючи функції самоосвіти розділяють їх по критерію: що собою являє самоосвіта для людини: метою чи засобом для досягнення певної мети. І виходячи з цього виокремлюють функції соціалізації і реалізації.

В цьому плані соціалізація особистості відбувається упродовж всього життя. Процес соціалізації залежить від того наскільки людина сама прагне здобути самоосвіту, і чи потрібні їй додаткові знання. Соціалізація особистості припиняється тоді, коли вона припиняє здобувати і засвоювати інформацію. Коли індивід не прагне здобути нову інформацію, він не розвивається як особистість. У цьому процесі присутня функція гедонізму самоосвіти, тобто людина дістає задоволення від самого процесу самоосвітньої діяльності. Індивід продовжує здобувати знання, оскільки його приваблює сам процес навчання.

Іншою функцією самоосвіти є реалізація потреб індивіда у професійній сфері. У цій функції закладене прагнення, досягти успіху в житті, добитися успіху. Особистість реалізується у своїй області професійної діяльності через самоосвіту. Чим більше індивід буде активнішим у самоосвітній діяльності, тим більшого успіху він зуміє досягти у житті. Самоосвіта є критерієм активності індивіда в здійсненні своїх професійних планів [3].

Враховуючи специфіку професійної діяльності працівників ОВС та узагальнюючи вищенаведені підходи і класифікації функцій самоосвіти ми вважаємо за доцільне виокремити наступні функції професійної самоосвіти працівників органів охорони правопорядку у

процесі формування їхньої професійної культури:

1. Накопичення – набуття нових професійних знань, вмінь і навичок.

2. Орієнтування – визначення свого місця в малій соціальній групі (відділ, відділення, взвод) і професійній субкультурі працівників ОВС.

3. Компенсаторська функція – подолання недоліків професійної освіти.

4. Саморозвитку – вдосконалення власної картини професійного середовища.

5. Методологічна – подолання професійної вузькості.

6. Комунікативна – встановлення професійних зв'язків.

7. Психологічна – подолання бар'єрів професійного спілкування, темпераменту, віку, невідповідності установок. Звуження функцій професійного спілкування, боязнь допустити службову помилку.

Таким чином, узагальнення різних точок зору на сутність досліджуваного явища, всебічний аналіз практики самоосвіти, який склався в психолого-педагогічній літературі, власні науково-педагогічні спостереження за формуванням професійної культури працівників міліції в різних аспектах службової діяльності, дозволили нам визначити *професійну самоосвіту працівника ОВС* як, цілеспрямовану і систематичну самостійну діяльність правоохоронця, пов'язану з підвищенням його культурного, освітнього, професійного і наукового рівнів, і спрямовану на задоволення його потреб в соціалізації і самореалізації в

професійній діяльності, вдосконаленню професійних знань, вмінь і навичок необхідних для успішного виконання оперативно-службових завдань.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ковалев С.М. Воспитание и самовоспитание. М., 1992. С. 4.
2. Михайліченко І.В. Педагогічні умови формування професійної культури працівників органів внутрішніх справ: Автореф. Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04. – Кіровоград, 2004. – 20с.
3. Накорякова В.И., Бурова И.А. Самообразование личности как фактор подготовки управленческих кадров для рынка прямых продаж // Российский государственный профессионально-педагогический университет. – Екатеринбург, 2001. – С. 88-90.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка) / С.И. Ожегов. – Екатеринбург. 1994. С.85.
5. Шалаков Ю.А. Влияние профессионального самообразования на эффективность деятельности офицера налоговой полиции: Автореф. Дис. ...канд. псих. наук: 19.00.13 / Ю.А Шалаков.. – Москва, 2000. – 23 с.
6. Шукліна Є.А. К новой парадигме образования XXI века: от образования к самообразованию // «Образование и общество» № 3. – 2004. – С.61-63.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Михайліченко Ігор Володимирович – кандидат педагогічних наук, начальник управління кадрової та організаційної роботи Головного управління юстиції у Кіровоградській області.

Коло наукових інтересів: дослідження педагогічних умов формування професійної культури правників.

УДК 37.013:374:796(477)"1950"

ДО ПРОБЛЕМИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ШКІЛ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ 50-Х РР. ХХ СТ.

Ганна НІМИЧ (Херсон)

Сьогодні в Україні викликає все більше занепокоєння стан здоров'я та фізична підготовленість підлітків в умовах складної екологічної ситуації. У зв'язку із цим науковці, педагоги та фахівці в галузі педагогіки та фізичного виховання ведуть інтенсивні пошуки шляхів покращення системи фізичного виховання підростаючого покоління методами позашкільної освіти у юнацьких спортивних школах, школах вищої спортивної майстерності та ін.

Аналіз науково-методичної літератури дозволив констатувати, що в наш час все більшої актуальності набувають проблеми теорії та практики фізичного виховання підростаючого покоління у контексті загального розвитку

особистості. Свідченням цього є збільшення уваги науковців до загальнодидактичних принципів процесу формування духовного і фізичного здоров'я підростаючого покоління (М.Н. Булатова, Н.В. Жмарьов, А.П. Матвеев, В.М. Платонов, Б.М. Шиян та ін.); соціально-педагогічних аспектів формування особистості (А.А.Пермякова, Т.І.Сущенко, В.І. Туташинський та ін.)

Вчені доходять висновку, що система фізичного виховання повинна перебувати в процесі постійного вдосконалення, адже від цього залежить рівень здоров'я нації. Реалізація такого завдання можлива завдяки ґрунтовному та об'єктивному вивченню педагогічної спадщини минулого та творчому її